

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ Γ΄ ΤΑΞΗΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ – ΕΣΠΕΡΙΝΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ

A1.

1. Λανθασμένη

ἵνα μὴ κατὰ πόλεις μηδὲ δήμους οἰκῶμεν ἰδίους ἕκαστοι διωρισμένοι δικαίοις

2. Σωστή

ὥσπερ ἀγέλης συννόμου νόμῳ κοινῶ συντρεφομένης

3. Λανθασμένη

Οὐ γάρ, ὡς Ἀριστοτέλης συνεβούλευεν αὐτῶ...πολέμων πολλῶν καὶ φυγῶν ἐνέπλησε

4. Σωστή

οὓς τῶ λόγῳ μὴ συνῆγε τοῖς ὅπλοις βιαζόμενος

5. Λανθασμένη

προσέταξεν ἡγεῖσθαι πάντας, ἀκρόπολιν δὲ καὶ φρουρὰν τὸ στρατόπεδον, συγγενεῖς δὲ τοὺς ἀγαθοὺς, ἀλλοφύλους δὲ τοὺς πονηροὺς

B1.

Ο Πλούταρχος στο έργο του *Περί Αλεξάνδρου τύχης και αρετής*, συνδέει στοιχεία της ουτοπικής στωικής πόλης με την κοσμοπολιτική αυτοκρατορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου και την πολιτική του, ο οποίος έχει χαρακτηριστικά φιλοσόφου. Αρχικά, αναφέρεται στον Ζήνωνα, ο οποίος στο έργο του με τίτλο *Πολιτεία*, προέβαλλε την ισότιμη συνύπαρξη όλων των ανθρώπων κάτω από έναν κοινό νόμο, σε μια κοινή κοσμική πόλη. Αυτό που οραματίστηκε ο Ζήνωνας, είχε εφαρμοστεί στην πράξη από τον Αλέξανδρο. Τον χαρακτηρίζει ως κοινό διοικητή και συμφιλιωτή όλων, σταλμένο από τον θεό («ἀλλὰ κοινὸς ἦκειν θεόθεν ἀρμοστής καὶ διαλλακτῆς τῶν ὅλων νομίζων») που εξανάγκαζε με τα όπλα όποιον δεν έπειθε με τα λόγια. Συνένωσε τα διαφορετικά πολιτισμικά στοιχεία σαν σε έναν μεγάλο κρατῆρα φιλίας και διέταξε τους πάντες να θεωρούν ως πατρίδα τους την οικουμένη.

Συγκεκριμένα, ο Αλέξανδρος έβλεπε τον εαυτό του ως φορέα της ενότητας όλου του κόσμου. Θεωρούσε τον εαυτό του ηγέτη σταλμένο από τον θεό («κοινὸς ἦκειν θεόθεν ἀρμοστής»). Η φράση *διαλλακτῆς τῶν ὅλων* σημαίνει ότι ήταν ικανός να συμφιλιώσει όλους τους ανθρώπους. Όντας, λοιπόν, ανοιχτός στο διαφορετικό, πίστευε ότι θα

μπορούσε να συγκεράσει τις ιδιαιτερότητες κάθε λαού και να είναι ο ίδιος ο κοινός κυβερνήτης των πάντων. Επιχείρησε, μάλιστα, να συνενώσει έμπρακτα διαφορετικά πολιτισμικά στοιχεία στο πρόσωπό του, υιοθετώντας και ο ίδιος περσικές συνήθειες.

Προκειμένου να πετύχει τη συνύπαρξη των ανθρώπων σε μία κοινή κοσμική πόλη χρησιμοποίησε το λόγο και την επιβολή μέσω των όπλων. Εδώ ο λόγος αναφέρεται ως μέθοδος πειθούς (λόγια, επιχειρήματα), ώστε να συμμεριστούν και άλλοι το όραμά του, σε αντιπαράθεση με την επιβολή μέσω των όπλων σε όσους δεν πείθονταν (λόγῳ ≠ ὄπλοις). Επομένως, όσους ο Αλέξανδρος δεν έπειθε με τον λόγο, τους εξανάγκαζε με τη βία («οὓς τῷ λόγῳ μὴ συνῆγε τοῖς ὄπλοις βιαζόμενος»). Δεν ήταν, λοιπόν, για όλους οικειοθελής η συμμετοχή στην οικουμενική αυτοκρατορία που είχε χτίσει. Η χρήση βίας αφορά και κάποιες περιοχές της Ανατολής, αλλά και ορισμένους Μακεδόνες, που δεν ενέκριναν την υιοθέτηση περσικών συνηθειών από τον Μακεδόνα στρατηλάτη. Οπωσδήποτε χρησιμοποίησε και βία για να πραγματοποιήσει το όραμά του.

Η «ανάμειξη» του τρόπου ζωής, των ηθών, των γάμων και των εθίμων είναι η συνένωση των πολιτισμικών στοιχείων που προέρχονται «από παντού» (πανταχόθεν), από όλους τους λαούς και συνενώνονται σε ένα ενιαίο κράμα (εις ταυτό). Αυτό το αμάλγαμα ηθών και τρόπων ζωής παρομοιάζεται με το περιεχόμενο ενός «κρατήρα φιλίας και αγάπης» («καὶ εἰς ταὐτὸ συνενεγκῶν τὰ πανταχόθεν, ὥσπερ ἐν κρατῆρι φιλοτησίῳ μίξας τοὺς βίους καὶ τὰ ἦθη καὶ τοὺς γάμους καὶ τὰς διαίτας»). Ο Πλούταρχος περιγράφει με εύληπτο τρόπο τον συμφιλιωτικό και ενωτικό χαρακτήρα της. Με ζωντάνια και παραστατικότητα, αποτυπώνει το κράμα πολιτισμών που δημιουργήθηκε και το κλίμα φιλίας που επικρατούσε, χάρη στο οποίο οι πολίτες συμβίωναν διαπνεόμενοι από αγάπη και ομόνοια, απαλλαγμένοι από τα μίσση που γεννά ο δογματισμός και η μη αποδοχή της διαφορετικότητας. Αξιοσημείωτο είναι, μάλιστα, ότι ο Πλούταρχος χρησιμοποιεί τη μετοχή *μίξας*, που έχει ενεργητική διάθεση και ως υποκείμενο ενεργεί ο Αλέξανδρος, για να επισημάνει ότι ήταν δικό του έργο η ανάμειξη των ποικίλων πολιτισμικών στοιχείων και σε αυτόν οφειλόταν το ότι οι πολίτες της αυτοκρατορίας του συνυπήρχαν αρμονικά. Άλλωστε, ο ίδιος ο Αλέξανδρος έδωσε έμπρακτα το παράδειγμα για την ανάμειξη των πολιτισμών, όχι μόνο υιοθετώντας περσικές συνήθειες, ιδιαίτερα στην ενδυμασία του, αλλά και με τους γάμους του με γυναίκες από την Περσία. Επιπλέον, δίνοντας αξιώματα στους Πέρσες, έκανε πράξη την ισότητα μεταξύ αυτών και των Μακεδόνων.

Βέβαια, αυτές του οι πράξεις είχαν και πολιτική σκοπιμότητα, αφού έγινε πιο εύκολα αποδεκτός ως βασιλιάς από τους κατοίκους της Ασίας. Η εμφατική προβολή της φιλίας και της αγάπης ως πυλώνων της αυτοκρατορίας του Αλεξάνδρου αποσκοπεί στην εξιδανίκευση της εικόνας του από τον Πλούταρχο.

Με τη φράση *πατρίδα μὲν τὴν οἰκουμένην προσέταξεν ἡγεῖσθαι πάντα* δηλώνεται η κατάργηση της έννοιας της πατρίδας με την παραδοσιακή σημασία της πόλης-κράτους, καθώς όλοι όφειλαν να θεωρούν ως πατρίδα τους ολόκληρη τη γη, με κοινά σύνορα και κοινή ασφάλεια. Η αγάπη προς την πατρίδα συνεχίζει να θεωρείται βασικό καθήκον, ωστόσο ήδη οι Κυνικοί επαναπροσδιορίζουν τη σημασία του όρου. Καθώς το άτομο δεν προσδένεται ούτε περιορίζεται στην πόλη και τον τόπο του, ο όρος διευρύνεται, για να συμπεριλάβει ολόκληρο τον κόσμο. Η αντίληψη ότι υπάρχει

ουσιαστική και φυσική σύνδεση του καθενός με την ανθρωπότητα, η προτεραιότητα της ανθρώπινης ιδιότητας, είναι η βάση του στωικού κοσμοπολιτισμού. Η φράση παραπέμπει στην πολιτική της ομογενοποίησης των πολιτισμών, την οποία εφάρμοζε ο Αλέξανδρος, και στις νέες αξίες που αναδύονταν στην αυτοκρατορία του. Παρουσιάζεται εδώ σαν να έχει σχεδιάσει και να εφαρμόζει ένα πρόγραμμα πολιτισμικής ομογενοποίησης. Πάντως, ο νέος ελληνιστικός κόσμος που προέκυψε από την εκστρατεία του Αλεξάνδρου ανέδειξε καινούργιες αξίες, που υπονόμισαν τις αξίες των πόλεων - κρατών και στο ηθικό-πολιτικό επίπεδο, η ηθική του δασκάλου του Αλεξάνδρου, του Αριστοτέλη, αντιστοιχούσε στη μικρή κλίμακα μιας πόλης και όχι στην αναδυόμενη οικουμένη.

Καταλήγοντας ο Μέγας Αλέξανδρος στην αυτοκρατορία του βασιζόμενος στο πλαίσιο της ισότιμης συνύπαρξης και φιλίας έκανε πράξη τις αρχές του κοσμοπολιτισμού που διέπουν τη στωική φιλοσοφία.

B2.

Ο Ζήνων είχε γράψει ένα έργο με τον τίτλο *Πολιτεία* που δεν σώθηκε. Όπως ο Πλάτων στη δική του *Πολιτεία*, με την οποία αναπόφευκτα θα συγκρινόταν οποιαδήποτε άλλη, ο Στωικός κάνει τη δική του, εναλλακτική, πολιτική πρόταση για την ιδανική πολιτεία, στο πλαίσιο όμως μιας εποχής που αλλάζει. Πρόκειται, ίσως, για μία κοινότητα σοφών και ενάρετων ανθρώπων, όπου η ιδιότητα του πολίτη είναι μία μόνο πτυχή της ηθικής προσωπικότητας. Η *Πολιτεία* του θεμελιώνεται στη φιλία και την ελευθερία, ενώ επικρατεί η ομόνοια μεταξύ των συμπολιτών, που ζουν σοφά και δίκαια, σε αρμονία με τη φύση. Είναι μια οικουμενική, ενιαία ανθρώπινη κοινότητα, η οποία συνδέεται με την αγάπη και ρυθμίζεται από τον κοινό, θεϊκό νόμο, που διέπεται από τον λόγο. Βλέπουμε, λοιπόν, ότι το έργο θεμελιώνεται στις αρχές της Στωικής φιλοσοφίας, ενώ η ιδιότητα του πολίτη είναι ηθικά φορτισμένη – όχι «εθνικά», δηλαδή βάσει καταγωγής. Ο Πλούταρχος για τους σκοπούς του δικού του έργου συνδέει στοιχεία της ουτοπικής στωικής πόλης με την πολιτική του Μ. Αλεξάνδρου, ο οποίος έχει χαρακτηριστικά φιλοσόφου και κάνει έναν αναχρονισμό: η δράση του Ζήνωνα ξεκίνησε γύρω στο 300 π.Χ., 23 χρόνια μετά τον θάνατο του Αλεξάνδρου.

Η *Πολιτεία* του Ζήνωνα αποβλέπει στο να μην ζουν οι άνθρωποι χωρισμένοι σε πόλεις ή σε δήμους, έχοντας θεσπίσει χωριστούς νόμους. Θεμελιώνεται, δηλαδή, στη στωική ιδέα της ενότητας (*εἷς βίος καὶ κόσμος*): η ιδανική πολιτεία είναι μια ενιαία, παγκόσμια κοινότητα (*πάντας ἀνθρώπους*), που ρυθμίζεται από έναν κοινό νόμο, τον λόγο. Η φράση *πάντας ἀνθρώπους* δηλώνει ότι ολόκληρη η ανθρωπότητα αποτελεί μια κοινότητα. Η εναρμόνιση με της Φύση οδηγεί στην αρμονική συμβίωση. Οι άνθρωποι παρομοιάζονται με αγέλη, που ζει κάτω από έναν κοινό νόμο και συντρώνει. Η ιδανική πολιτεία του Ζήνωνα έχει ως βασικό χαρακτηριστικό την ευνομία, την τήρηση του φυσικού νόμου που ισχύει για όλα τα πράγματα. Ο Ζήνωνας, γράφει ο Πλούταρχος, αποτύπωσε το όραμά του στα γραπτά του σαν ένα όνειρο ή μια εικόνα. Αντίθετα, ο Αλέξανδρος έκανε πραγματικότητα αυτή τη θεωρία (*τῷ λόγῳ τὸ ἔργον παρέσχευεν*), εφάρμοσε έμπρακτα τον κοσμοπολιτισμό. Η ευνομία αποτελούσε μόνιμο αίτημα στη θεωρία και την πρακτική της ελληνικής αρχαιότητας. Ένας από τους υποστηρικτές της δημοκρατίας, ο λεγόμενος "Ανώνυμος του Ιαμβλίκου" συνοψίζει τα πλεονεκτήματά

της, αξιολογώντας την ως «ό,τι καλύτερο για το σύνολο και για το άτομο». Στους Στωικούς, ο νόμος είναι ουσιαστικό στοιχείο της πόλης, που ορίζεται ως ένα «πλήθος ανθρώπων που διοικούνται από τον νόμο» (Κλήμης Αλεξανδρέυς, *Στρωματεΐς*, 4.26), τον φυσικό νόμο που ισχύει για όλα τα πράγματα. Ο ηγέτης αυτής της κοσμοπόλης πρέπει να γνωρίζει τα αγαθά και τα κακά, να κατέχει το κύριο πολιτικό αγαθό, την αρετή, και να αναλαμβάνει πολλαπλούς ρόλους (κυβερνήτης, δικαστικός, παιδαγωγός κ.ά.), ώστε να διασφαλιστεί η ευνομία.

Και ο Μάρκος Αυρήλιος συγκλίνει με τις απόψεις του Ζήνωνα σχετικά με τον τρόπο θεμελίωσης της πολιτείας. Συγκεκριμένα σύμφωνα με τον Ρωμαίο αυτοκράτορα στο σύμπαν υπάρχουν δύο βασικά αξιώματα: α) το άτομο ως μέρος του συνόλου υπακούει στους φυσικούς νόμους «Είμαι μέρος ενός συνόλου που υπακούει σε φυσικούς νόμους» και β) νιώθει συγγενής με τους συνανθρώπους του « με συνδέει μια συγγένεια με τα ομοειδή μέρη». Μέσω της λογικής ο άνθρωπος μπορεί να αναγνωρίσει τον κοινό νόμο που τον ενώνει με τους συνανθρώπους και με το σύμπαν ώστε να συνειδητοποιήσει ότι αποτελεί μέλος μια αιώνιας κοινής πολιτείας. Η κοινωνικότητα είναι μέρος της ανθρώπινης φύσης και θεμελιώνεται στο κοινό γνώρισμα του λόγου συνδέοντας μας με τους άλλους ανθρώπους. Αυτή η συγγένεια με τους συνανθρώπους τον αποτρέπει να ενεργεί με τρόπο που θα βλάπτει το κοινωνικό σύνολο « δεν θα πράξω τίποτε το ακοινώνητο, κι ακόμη περισσότερο, θα κατευθύνω κάθε μου παρόρμηση προς το κοινωνικό συμφέρον». Έτσι η ζωή του ανθρώπου θα κυλά αρμονικά, διότι θα ωφελούνται οι συμπολίτες του και η πολιτεία θα του αποδίδει όλα όσα του αναλογούν.

Επομένως και οι δύο Στωικοί φιλόσοφοι υποστηρίζουν ότι τα έλλογα όντα θεωρούν συμπολίτες τους όλους τους ανθρώπους, όπου και αν κατοικούν, γιατί συνδέονται ακριβώς με το κοινό χαρακτηριστικό της λογικής. Από το κοινό στοιχείο του λόγου, λοιπόν, προκύπτει η ισότητα των ανθρώπων και η αδελφοσύνη τους, ενώ ολόκληρος ο κόσμος μπορεί να θεωρηθεί μια πόλη – κράτος (κοσμοπόλη), ένα μέρος στο οποίο οι άνθρωποι κατοικούν μαζί, ως ένα ενιαίο σύνολο, σε αρμονία με τη φύση.

Ο συμπαντικός λόγος διέπει ολόκληρη την οικουμένη, ενώ ο ορθός λόγος βοηθά τους ανθρώπους να κατακτήσουν την αρετή, να συνειδητοποιήσουν την αδελφοσύνη τους και να συμβιώσουν αρμονικά. Ο «κόσμος» έχει πιο μεταφυσικό χαρακτήρα, αναφέρεται στο σύμπαν, το οποίο διοικείται από τον θεϊκό Λόγο και στο οποίο κατοικούν ισότιμα και αρμονικά όλοι οι άνθρωποι, ενάρετα. Υπάρχει λοιπόν ένας ενιαίος τρόπος ζωής σύμφωνα με τους κανόνες της αρετής πράττοντας ό,τι ωφελεί το κοινωνικό σύνολο.

- B3.** α) ένταση
- β) προαιρετική
- γ) κράση
- δ) πληθυσμού
- ε) χρήσης

- B4.** 1γ
- 2α
- 3β

4α

5α

Γ1. Οι (Αθηναίοι) αρχηγοί στη Σάμο και κυρίως ο Θρασύβουλος, ο οποίος βέβαια είχε πάντα την ίδια γνώμη, αφού μετέβαλε /αποκατέστησε την πολιτική κατάσταση (ή τη δημοκρατία), ώστε/ για να επαναφέρει τον Αλκιβιάδη, [και] τέλος έπεισε τους περισσότερους από τους στρατιώτες συγκαλώντας συνέλευση, και αφού αποφάσισαν αυτοί με ψηφοφορία για τον Αλκιβιάδη επάνοδο από την εξορία και αμνηστία, αφού έπλευσε στον Τισσαφέρνη επανέφερε τον Αλκιβιάδη στη Σάμο, επειδή πίστευε ως μοναδική σωτηρία αν αποσπούσε για αυτούς (τους Αθηναίους) τον Τισσαφέρνη από τους Πελοποννησίους.

Γ2. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα από το έργο του Θουκυδίδη περιγράφεται η επιστροφή του εξόριστου Αλκιβιάδη στην Σάμο αφού του δόθηκε αμνηστία με την ελπίδα να φέρει τον Τισσαφέρνη με το μέρος των Αθηναίων, απομακρύνοντάς τον παράλληλα από τους Πελοποννησίους (*ψηφισαμένων αὐτῶν Ἀλκιβιάδην κάθοδον καὶ ἄδειαν πλεύσας ὡς τὸν Τισσαφέρνην κατήγεν ἐς τὴν Σάμον τὸν Ἀλκιβιάδην, νομίζων μόνην σωτηρίαν εἰ Τισσαφέρνην αὐτοῖς μεταστήσειεν ἀπὸ Πελοποννησίων*). Ο Αλκιβιάδης στη συνέλευση διατύπωσε παράπονα για την εξορία στην οποία τον είχαν υποβάλει και για τις δυσκολίες που αντιμετώπισε. Παράλληλα, αντιλαμβανόμενος τις ελπίδες τους, μίλησε για την πολιτική κατάσταση υπερβάλλοντας για τη μεγάλη επιρροή που ήταν σε θέση να ασκήσει στον Τισσαφέρνη. Επιδίωξε με αυτόν τον τρόπο αρχικά να φοβίσει τους ολιγαρχικούς αντιπάλους του στην Αθήνα με σκοπό να διαλυθούν οι πολιτικοί σύλλογοι (*ἵνα οἳ τε οἴκοι τὴν ὀλιγαρχίαν ἔχοντες φοβοῖντο αὐτὸν καὶ μᾶλλον αἰ ξυνωμοσίαι διαλυθεῖεν*). Παράλληλα, η ενέργεια αυτή θα ενίσχυε το κύρος του στους στρατιώτες που βρίσκονταν στη Σάμο αναπτερώνοντας το ηθικό τους (*οἳ ἐν τῇ Σάμῳ τιμιώτερόν τε αὐτὸν ἄγοιεν καὶ αὐτοὶ ἐπὶ πλέον θαρσοῖεν*). Ακόμη, ισχυριζόμενος ότι μπορεί να επηρεάσει τον Τισσαφέρνη αποσκοπούσε στην καλλιέργεια αμφιβολιών και την αποθάρρυνση των εχθρών (*οἳ τε πολέμιοι τῷ Τισσαφέρνῃ ὡς μάλιστα διαβάλλοιντο καὶ [ἀπὸ] τῶν ὑπαρχουσῶν ἐλπίδων ἐκπίπτειεν*).

Γ3α. τοῖς πλήθεσι(ν)

ἰδιαιτέραν-ἰδιωτέραν

πλεῖστα

ὑμᾶς αὐτάς

ὑπαρχόντων

ἐλπίδι

Γ3β. πέπεικε

ἐψηφισμένων

πεπλευκῶς

καταγήοχε/κατήχε

Γ4α.

τὰ πράγματα: Αντικείμενο του ρήματος μετέστησε
ἄδειαν: Αντικείμενο της μετοχής ψηφισαμένων
ὡς τὸν Τισσαφέρην: εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός που δηλώνει κατεύθυνση σε πρόσωπο στη μετοχή πλεύσας
ἐκκλησίας: υποκείμενο της (απόλυτης χρονικής) μετοχής γενομένης
τῶν μελλόντων: επιθετική μετοχή ως γενική αντικειμενική στο ἐς ἐλπίδας
οἴκοι: επιρρηματικός προσδιορισμός που δηλώνει στάση σε τόπο στην περίφραση ἔχοντες τὴν ὀλιγαρχίαν
τῷ Τισσαφέρει: ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός δοτική αντικειμενική στο πολέμοι ἢ αντικείμενο του ρήματος διαβάλλοιντο

Γ4β. πλεύσας: επιρρηματική χρονική μετοχή που δηλώνει το προτερόχρονο, συνημμένη στο εννοούμενο υποκείμενο Θρασύβουλος του ρήματος κατήγεν.
Αναλύεται σε δευτερεύουσα επιρρηματική χρονική πρόταση: ἐπεὶ / ἐπειδὴ Θρασύβουλος ἔπλευσε